

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله آداب اسلام ۱۲

بسم الله الرحمن الرحيم

مرگ را به یاد داشته باش، مرگی که در سه آیه قرآن آمده است و آن این است که خداوند می فرماید: **﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾** (الزمر: ۴۲).

«خداوند ارواح را به هنگام مرگ قبض می کند، و ارواحی را که نمرده اند نیز به هنگام خواب می گیرد؛ سپس ارواح کسانی که فرمان مرگشان را صادر کرده نگه می دارد و ارواح دیگری را (که باید زنده بمانند) بازمی گرداند تا سرآمدی معین در این امر نشانه های روشنی است برای کسانی که اندیشه می کنند».

و همچنین می فرماید: **﴿قُلْ يَتَوَفَّنَا مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ﴾** (السجده: ۱۱).

«بگو: فرشته مرگ که بر شما مامور شده، (روح) شما را می گیرد؛ سپس شما را بسوی پروردگارتان بازمی گرداند».

و همچنین می فرماید: **﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ﴾** (الأنعام: ۶۱).

«تا زمانی که یکی از شما را مرگ فرا رسد؛ (در این موقع) فرستادگان ما جان او را می گیرند؛ و آنها (در نگاهداری حساب عمر و اعمال بندگان)، کوتاهی

نمی کنند».

پس خداوند متعال در اینجا بیان کرده است که یک بار خود خداوند می میراند و یک بار فرشتگان، و بالاخره فرستادگان خدا این کار را انجام می دهند.

مفسران میان این سه آیه جمع بسته اند و گفته اند:

خداوند متعال فرمان مرگ می دهد، و فرشته مرگ همان کسی است که جان (روح) انسان را می گیرد، و سپس ملائکه همراه روح به آسمانها صعود می کنند. همچنان که در حدیث طولانی آمده است، که ملائکه با بهترین نامها، یا بدترین نامها به او خبر می دهند.

ابن عربی می گوید: با توجه به تمام احادیث اعلام مرگ کسی سه حالت دارد:

اول: اعلام توسط اهل خانواده و دوستان و نزدیکان و صالحان که سنت است.

دوم: برگزاری بزرگداشت و همایش جهت فخرفروشی، مکروه است.

سوم: اعلام کردن به وسیله نوحه خوانی و امثال اینها، حرام است. فتح الباری، ابن حجر (۱۱۲/۳).

در کفن و دفن شخص مرده باید عجله کرد. تا خانواده او آرام بگیرند و نیز برای آنها رحمت است.

زیرا ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله

فرمود: «در کفن و دفن مرده عجله کنید چون اگر شخص مرده انسان صالحی بوده، بهتر است که زودتر وی را کفن و دفن کرد، و اگر انسانی غیر از آن بوده، پس این شری است که از گودن خود واگذاره اید». به روایت ابوداود (۲۷۲۴).

ابن قیم (رحمته الله) بیان کرده، که از جمله ارشادهای پیامبر ﷺ این است که: «شخص مرده را هنگام طلوع و غروب آفتاب و هنگامی که آفتاب در وسط آسمان است، دفن نکنید، و فرموده که دفن شخص مرده در شب جز برای ضرورت یا مصلحتی که از حدیث گرفته شده باشد، درست نیست و زجرآور است». تهذیب السنن (۳۰۸/۴، ۳۰۹).

ابن قیم (رحمته الله) بیان کرده که از جمله هدایتهای پیامبر ﷺ در مورد همراهی جنازه شخص مرده، چند مورد زیر هستند که سنت می باشند:

۱- همراهی اگر به صورت پیاده بود، باید از جلو جنازه حرکت کند.

۲- اگر به صورت سواره بود، باید از پشت سر جنازه باشد.

۳- باید در راه رفتن عجله کرد، چون آهسته راه رفتن مکروه است.

۴- همراهان جنازه نباید بنشینند تا جنازه را بر زمین نگذارند. زادالمعاد (۱/۱۴۴).

وقتی ترس خروج وقت نماز نباشد، جایز است که زودتر از نماز واجب، نماز میت را خواند. (فتاوی اللجنه الدائمه)

از ارشادات پیامبر ﷺ است که در مورد صفت قبر فرموده: باید لحد (شکاف طولی قبر) داشته و در قسمتهای سر و پاها عمیق و وسیع باشد. (زاد المعاد (۱/۱۴۵-۱۴۶)) نباید با صدای بلند گریست و نوحه و ندبه خواند، و یا یقه خود را پاره کرد. چون پیامبر ﷺ فرموده است: «از

ما نیست کسی که صورت خود را بخراشد، و یقه خود را پاره کند، و یا مثل زمان جاهلیت خوبی یا بدی مرده را بازگو کند». صحیح الجامع (۵۴۴۱).

(بازماندگان شخص مرده) باید صبر پیشه گیرند، و صبری که بخاطر آن ثواب می گیرند، صبر در هنگام مشکلات و مصیبت ها است. چون پیامبر ﷺ فرموده است: «فقط صبر هنگام صدمه و مصیبت بهتر است». بخاری (۱۲۸۳) و مسلم (۹۲۶)

گریه کردن بر سر قبر منافی صبر است. بخاطر اینکه زنی بر سر قبر گریه می کرد و پیامبر ﷺ به او فرمود: «از خدای بترس و صبر داشته باش» (همان)

همراهی جسد تا بعد از دفن آن مستحب است. چون پیامبر ﷺ فرموده است: «کسی که شاهد جسد باشد و بر آن نماز بخواند یک قیراط ثواب می برد، و کسی که شاهد دفن آن نیز باشد دو قیراط ثواب می برد. گفتند دو قیراط چیست؟ فرمود: مثل دو کوه عظیم می باشد». صحیح الترغیب (۳۴۹۸)

ستایش بر شخص مرده و ذکر نیکی ها و محاسن وی و یادآوری نکردن بدی های او.

چون پیامبر ﷺ فرموده است: «مردگان را دشنام ندهید زیرا آنها به نتیجه اعمال خود رسیده اند». صحیح الجامع (۷۳۱۱)

بعد از دفن مرده برای او طلب بخشش و استغفار کرد. چون از ابن عمر (رضی الله عنهما) روایت شده است که می فرماید: «پیامبر ﷺ هنگامی که از دفن مرده ای فارغ می شود. سر قبر او می ایستاد و می فرمود: برای برادران طلب بخشش

کنید و از خداوند بخواهید که به او پایداری و استقامت بدهد، چون اکنون از او سوال می پرسند». به روایت ابوداود (۲۷۵۸).

وقت و ایام ویژه ای برای عزاداری تعیین نشده است. بلکه از زمان مرگ شخص شروع، و قبل از نماز میت، و بعد از آن، و قبل از دفن، و بعد از آن ادامه می یابد. و اقدام به عزاداری در حالت شدت مصیبت بهتر است. و بعد از سه روز از مرگ شخص نیز جایز است، چون دلیلی برای محدود کردن آن وجود ندارد.

مستحب است که با خانواده شخص مرده همکاری کرد و برای آنها غذا تهیه کرد. چون پیامبر ﷺ فرموده است: «برای خانواده جعفر غذایی تهیه کنید. چون آنها به مصیبت خود مشغول هستند». صحیح الجامع (۱۰۱۵)

عزاداری همراه مصیبت دیدگان و همدردی با آنها مستحب است. و باید بگوید که: «خداوند مرگی را که به عزیز شما داده است، به همه می دهد و هر کس نزد خداوند اجل مشخصی دارد. پس صبر پیشه گیر، و از خداوند برای او پاداش خیر بخواه». به روایت النسائی (۱۷۶۲).

و این گونه سخن گفتن بهترین جمله است و از سخن کسانی که می گویند: «خداوند اجر شما را بیشتر و عزای شما را نیکو گرداند و مرده شما را بیامرزد»، بهتر است. و بعضی از علما این جمله را (خطاب به بازماندگان مرده) برگزیده اند. اما جمله ای که رسول خدا ﷺ برگزیده بهترین است. شرح ریاض الصالحین، شیخ محمد بن صالح العثیمین (۱/۱۵۴).

و بعضی علما جهت همدردی با شخصی که فرزندش مرده است به او می‌گویند: (ناراحت نباش) این فرزند بعضی از شما را وارد بهشت می‌کند. پس سعی کنید که شما از این کار خودداری کنید، تا همه بدت به بهشت برسد. بدائع الفوائد (۱۵۷/۳).

و مردم اجماع دارند که تا به حال عزاداری رساتر و مختصرتر از عزاداری شیب بن شبیه برای مهدی فرزند دخترش (یا قوته) شنیده نشده است. که گفت: ای امیرالمؤمنین آنچه که نزد خداوند است برای او بهتر از آن چیزی است که نزد شماست. و ثواب خداوند نیز برای تو بهتر از اوست، و من از خدا می‌خواهم که تو را محزون و دچار فتنه نگرداند، و از آن چیزهایی که اجر دارند به تو ببخشد، و تو را دچار بلا نگرداند، و نعمتی را از تو نگیرد، و شایسته‌تر آن است بر چیزهایی که ناگزیر از آنها هستی، صبر پیشه کنی. الکامل فی التاریخ (۷۳/۵)

ابن قیم (رحمه الله) بیان کرده است که: «از ارشادات پیامبر نیست که بر هر مرده غایبی نماز خوانده شود، ولی آنچه که شیخ الاسلام ابن تیمیه (رحمه الله) برگزیده و ترجیح داده، این است که قائل به تفصیل شده است و می‌گوید: اگر شخص مرده در جایی که مرده است بر او نماز خوانده شود، دیگر نماز غایب بر او جایز نیست، ولی در غیر این صورت می‌توان نماز غایب بر او خواند».

هنگامی که شخص مرده‌ای را جهت نماز خواندن بر او پیش پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌آوردند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌پرسید آیا شخص مرده مدیون (بدهکار) است؟ اگر آن شخص بدهکار نبود، بر او نماز می‌خواند، و اگر بدهکار بود بر او

نماز نمی‌خواند، ولی به اصحاب اجازه می‌داد که بر او نماز بخوانند. زاد المعاد (۱/۱۴۴-۱۴۵).

ابن قیم (رحمه الله) بیان کرده است در اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) هنگام رد کردن جنازه‌ای در کنار او ایستاده یا نشسته است، اختلاف روایت وجود دارد و علما نیز در آن اختلاف دارند. و ابن قیم گفته که اگر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایستاده باشد دلیل بر مستحب بودن، و در غیر این صورت دلیل بر جواز بودن آن است. تهذیب السنن (۴/۳۱۲-۳۱۴)

صدقه دادن به جای شخص مرده در امور مشروع، فرقی نمی‌کند که این صدقه مال یا دعا باشد. چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرموده است: «هرگاه کسی فوت کرد عمل وی (از دنیا) قطع می‌شود جز در سه صورت: صدقه‌ای که همیشگی که برای خود گذاشته باشد، یا علمی که به دیگران نفع برساند، یا فرزند صالحی که برای او دعا کند».

اگر شخص مرده وصیت کرده باشد که برای او قربانی کنند، باید که برای او قربانی کنند، ولی اگر به آن وصیت نکرده باشد، دعا برای او بهتر است. ولی طواف کردن (دور کعبه) برای یکی از نزدیکان مرده، بنابر قول شیخ ابن باز (رحمه الله) بهتر است که آن را ترک کرد، چون دلیلی برای آن نیست. ولی بعضی از علما بنا به قیاس صدقه آن را جایز دانسته‌اند، ولی ترک آن محتاطانه‌تر است.

زیارت قبرها برای پندگرفتن و یادآوری آخرت مشروع است. و هنگام زیارت قبر با دعاهایی که به ما رسیده‌اند، دعا کند. مثل: «سلام بر شما ای مومنان و مسلمنان، من نیز اگر خدا بخواهد به شما می‌پیوندم، از خداوند برای ما و شما بخشش خواستارم». به روایت

مسلم، الکلم الطیب (۱۵۱).

و جایز است که هنگام دعا دستها را بلند کرد، اما نه در جهت قبور بلکه در جهت قبله (کعبه) دعا کرد. همچنان که برای کسانی که از کنار قبرستان می‌گذرند یا آنهایی که در قبرستان هستند بر مردگان سلام بفرستند.

با کفش از میان قبر مسلمانان عبور نکند. از عقبه بن عامر (رضی الله عنه) روایت شده است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: «اگر بر زغال اخته یا بر روی لبه شمشیر راه بروم، و یا پاهایم را به کفشهایم بدوزند، نزد من بهتر است از اینکه بر قبر مسلمانی راه بروم. و مرا چه می‌شود اگر نیازم را در میان قبرها برآورده کنم یا در میان بازار». به روایت ابن ماجه (۱۵۶۷)